

Piedzīvojumi ar patiesību

MAIJA POHODŅEVA

Dzīvē nav iespējama tikai harmonija, nepieciešama arī disharmonija. Aizrāujošas dēkas mijas ar apnicīgu rufinu, bet pats lielākais piedzīvojums ir ceļojums pretī atklājumam, dēka ar patiesību, saka Augusts Milts, Latvijas Universitātes praktiskās filozofijas katedras docents, ētikas pasniedzējs. A. Milts strādā arī Zinātņu akadēmijā Filozofijas un socioloģijas institūtā, vadot tur Nacionālās mutvārdu vēstures grupu, kas brauc ekspedīcijās uz Latgali un Kurzemi pētīt cilvēku dzīves stāstus.

Cilvēcīgā vēsture

– Atšķirībā no tā, kā vēsture pēti slavenas, neordināras personības, mūs visvairāk interesē ikdienas cilvēks ar savu neatkarotāmo, individuālo dzīvi, – uzsver A. Milts. – Šos cilvēkus parasti atrodam, iepriekš sazinoties ar apdzīvoto vietu vēstures skolotājiem vai arī citiem, kuri pazīst mūsu «pētījumu objektus» tuvāk, jo vietējie parasti svešiniekiem neuzticās un runāt nevēlas.

Pats svarīgākais, lai cilvēks būtu labs stāstītājs, bet bagātību jau pietiek visiem, tikai daži diemžēl to neprot izteikt. Daudzi cilvēki, ja uzticas, paši vēlas atklāt savu mūža dēkas. Bet vispirms viņi ir jātraisa, to iespējams izdarīt, pajautājot par pirmajām bērnības atmiņām, jo par vēlāko dzīvi veidojas aizspriedumi, domājam, vai to vajadzētu vai varbūt nevajadzētu stāstīt intervētajam. Pirmie bērnības iespaidi, tas nav nekāds noslēpums, to var pastāstīt jebkuram. Un šis pirmais mirklis atraisa sarunu, kuru jau vairs nevar apturēt. Uzreiz arī pats sāk domāt par savām pirmajām atmiņām. Analizējot pirmās atmiņas, iespējams par cilvēku uzzināt ārkārtīgi daudz.

A. Milts domā, ka šajā mutvārdu vēstures savākšanas darbā varētu piedalīties mākslinieki un rakstnieki. – Pēdējā mūsu seminārā, – stāsta A. Milts, – bija arī Jānis Streičs – klausījās ar lielu interesi un vēlēšanos turpmāk sadarboties.

Visprecīzāk cilvēks un viņa mūža stāstījums saglabājas, ja ir iespējams visu uzņemt filmā, kaut vai nofotografēt. Jo – viena lieta ir, ko cilvēks pasaka, bet tikpat svarīgi ir arī – kā: pauzes, ironija, dažādas intonācijas nianšes. Piemēram, cilvēks pasaka: «Man ir daudz bērnu, un labu bērnu,» bet tālāk seko pauze. Pēc ilgāka klusēšanas briža seko: «Bet kurš tad šai dzīvē bez vainas?» Daudzie «be» netiek izteikti. Pauze ir ļoti runājoša, tā pasaka vairāk nekā vārdi. Daļa patiesības slēpjas klusēšanā... Sevišķi tiek pētītas cilvēku dzīves vērtības. Par to paredzēts uzrakstīt plašāku grāmatu.

Filozofs – vientuļnieks un noziedznieki

Pagājušajā gadā gandrīz kā neiespējams atklājums vienai no mūsu ekspedīcijām bija cilvēks, kas dzīvo mežā pilnīgi viens. Viņš pēti akmeņus, dabu un domā. Visi izcilie filozofi un domātāji aiziet dzīvot vientulībā – tad arī rodas sava mācība, dzīves uzskats. Arī šim cilvēkam ir savs viedoklis, savs dzīves vērojums, kas pilnībā saaudzis ar dabu. Piemēram, kaut vai tāda lieta – viņš nepārtraukti pieraksta savus vērojumus, atziņas un domas dienasgrāmatās. Turklāt divās: «baltajā» un «melnajā». «Melnajā» dienasgrāmatā viņš ieraksta to, ko citiem nevar uzticēt. To, kas viņa dvēselē ir nelāgi, ko pats sevi novērtējot atzīst kā sliktu. Palaikam «melnās» dienasgrāmatas tiek sadedzinātas. Notiek dvēseles pašdziedzināšanās process.

Dzīvodams viens pats, cilvēks nepārtraukti sarunājas ar pasauli, viņam ir savi pārdzīvojumi, domas, izjūtas. Citas labas, citas sliktas – «melnās», tās tad arī nonāk tajā dienasgrāmatā, kas top par uguns laupījumu.

Eksistē tikai pārņemība ar vēlēšanos atklāt patiesību.

FOTO: JĀNIS STREIČS

▲ Ceļošana starp zināmo un nezināmo uztur nepārtrauktu interesi: kas būs tālāk? Nepārtraukts minējums...

Arī Milta kungam pašam ir dienasgrāmatas, tikai viņš rakstot uzmanīgāk, jo grēksūdzi taču varot izsūdzēt dažādi. Piemēram, Dostojevskis savus grēkus sūdzējis caur savu grāmatu varoņiem, katrā no viņiem ieliekot daļu sevis. (Literāram darbam piesieties grūtāk – viss taču izdomāts...)

Pirmās izjūtas, kas pārņēma, iepazīstoties ar šo meža vientuļnieku, bija – tas ir kaut kas neparasts, īpatnējs, jo, dzīvojot saistībā ar dabu, viņš ir citādāks. Milta kungam paveicās – vientuļnieks uzticēja izlasīt arī savu «melno» dienasgrāmatu... Pats interesantākais ir tas, kas bieži vien ir jāpatur pie sevis – noslēpums.

Cītu reizi mums tika uzticēts baismīgs stāsts par to, kā pati stāstītāja ir nogalinājusi cilvēku, kurš izturējies pret viņu varmācīgi. Sieviete tikusi tiesāta un vēlāk izcietā arī cietumsodu – 10 gadus. Visdivvainākais šajā stāstā bija tas, ka sieviete jutusies sarūgtināta par to, ka viņai nav piespriests nāves sods...

Tikpat divaina un saistoša ir reketiera iekšējā pasaule, viņa pārdzīvojumi. Pats pirmais, kas, šķiet, pārņēmu visu, ir bailes, bet tikai sākumā.

Pirms pirmā «reida» reketieris tiek pamatīgi sagatavots: kurš dzīvojis izlaidīgu dzīvi, spēlējis kārtis, nav mācījis – tiek piespiests nedzert, mācīties un vispār – atstāt kārtīgu cilvēka iespaidu. Reketieris nedrīkst būt žūpa! Viņam «darbā» jāatrodas skaidrā prātā, ja viņš sāks kaut ko darīt «zem grāda», tad momentā «iekritis».

Pirms sāk strādāt, tiek studēti likumi, lai gadījumā, ja kas, varētu izlocīties. Turklāt arī tiek pētīti tie cilvēki, pret kuriem reketis tiek vērstis, sevišķi tie, kuri paši nav bez vainas. Notiek īpaša reketieru profes-

onāla sagatavošana, un, ja «jaunināis» visu ir izdarījis tā, kā likuši «skolotāji», tad arī pats brīnās, kā tik viegli var iedzīvoties. Tad jau rodas drosme un pašpārliecinātība.

Šādus dzīvesstāstus saņemam rakstveidā, piemēram, arī studenti labprāt apraksta paziņu dzīvesstāstus, veido intervijas. Vēlāk cilvēki, kuru dzīves ir fiksētas, pasaka, vai to drīkst publicēt, vai vajadzētu tomēr glabāt kā noslēpumu – konfidenciali.

Savāko dzīvesstāstu nozīme nav mazāka kā Krišjāņa Barona dainas, jo tiek pagarinātas cilvēku dzīves... Viens otrs pagājušajā gadā pierakstīto stāstījumu autors vairs nav starp dzīvajiem. Viņš ar savu dzīvi ir aizgājis nebūtībā, bet dzīvesstāsts paliek.

Es pats esmu neizpēta zeme

Dažādās situācijās cilvēks pats sev ir atklājums – kaut kas ir noticis un tiek uzdots jautājums: bet kā es tā varēju, kāpēc? Kas notiek? Un ne velti – uz to balstās gan čigānu zīlēšana, gan astroloģija gan arī citas lietas. Cilvēks zemapziņā gaida, lai kāds pasaka viņam par viņa likteni. Tā ir cenšanās atklāt, kāds es esmu. Izpētīt savu *Terra inkognita*.

Un tad, ja kāds gudrnieks par mums pašiem kaut ko saka, mēs ar ziņkāri klausāmies, jo nepazīstam sevi. Viena lieta – kādu es sevi redzu, bet otra – kā mani redz apkārtējie. Un te izveidojas paradoksāla situācija – ir jāiedziļinās sevi un tajā pašā laikā jāspēj it kā iziet ārpus un paskatīties no malas.

Jau tas, ka mēs noskatāmies filmā, kurā esam uzņemti, ļauj ieraudzīt sevi no malas. Pat ieskaņojot savu balsi, novērojam, ka

cilvēki ir pārsteigti, jo, dzirdot šo ierakstu, uztver to nepatīkamāku nekā viņi sākumā bija domājuši. Balss skan sveši un divaini.

Bet, lai varētu ceļot sevi un piedzīvot dēkas, nepieciešams apgūt ļoti daudz pasaules notikumu. Parasti tie, kas aiziet vientulībā, nes sev līdzīgu lielu pieredzi, kuru vajadzētu sāktot. Tāpēc arī nepieciešama vientulība, lai savestu kārtībā savas domas. Atrodies cilvēkos, visu laiku jūtama citu ietekmes vara, bet vientulībā – esmu savā varā un sakrāto materiālu varu sākt pārstrādāt un uzsākt ceļojumu sevi.

Nepiedzīvojot neko ārpusaulē, uzsākt klejotumus savā fantāzijas pasaulē ir diezgan grūti. Piemēram, Minhauzens – viņš pats ir ārkārtīgi daudz ceļojis, realitātē piedzīvojis fantastiskas dēkas. Tad var arī uzburt fantāzijas pasauli. Pats no sevis nekas nerodas, bet ja reiz esi aizsācis, tad...

Bez fantāzijas nekāds radošs, zinātnisks darbs nav iespējams.

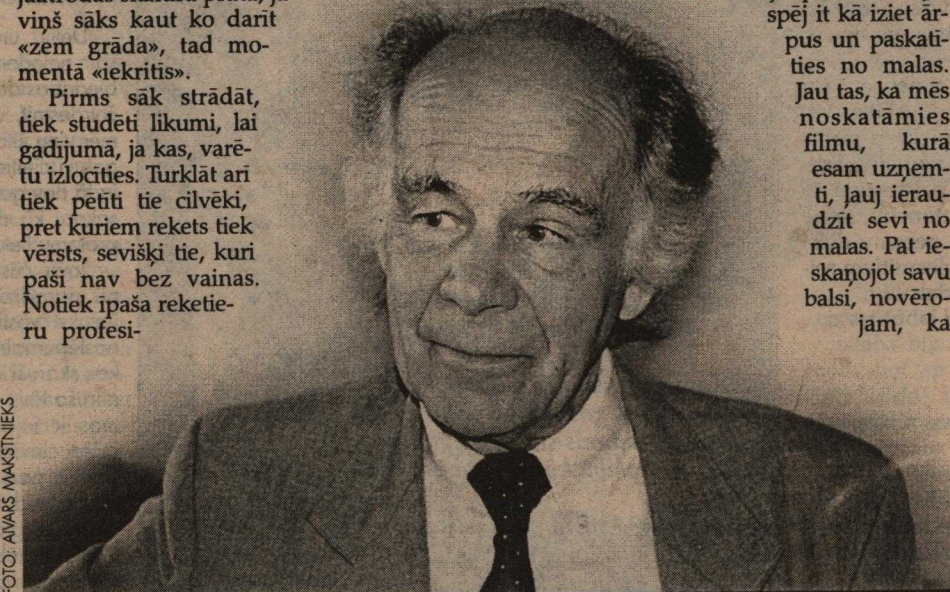
Tubrālības ar noslēpumaino

– Visaugstākā spēja, ko dod māksla, literārs darbs, filma, ir pārraidīt manas izjūtas citiem, – uzskata prof. Milts, – turklāt ar zināmu jēgu. Kā teicis Mikelandželo: es zīmēju portretu, kurā katrs varētu ieraudzīt sevi. Tās pats attiecināms arī uz publikas iemīļotām filmām – es ceļoju savā neistenotajā, nebijušajā pasaulē. Starp citu, Jānim Porukam ir «nebijušais», «nenotikušais» kā sava veida pielūgsmes ideāls. Interesants psiholoģisks fenomens: tas, kas nav noticis, paliek ilgstošāk atmiņā un izraisa fantāzijas darbību. Bieži notikušais rada vilšanās, pat ļoti gaidītais. Starp citu, arī zinātnē, piemēram, cilvēks cenšas aizstāvēt zinātnisko darbu, lai iegūtu grādu. Pazīstama parādība ir pesimisms, kas pārņem pēc tam, kad viss ir veiksmīgi paveikts. Piepildīts. Nav vairs pēc kā ilgoties, censties. Un rodas izmisums. Tās novērojams arī, kad cilvēkam viss veicas gludi – un pēkšņi nez no kurienes rodas domas par pašnāvību...

Bet Sibīrijā aizvestie, kad skatīja nāvi vai gā, ātri sāka darboties, lai tikai izdzīvotu. Neviens nedomāja galēties nost, jo iespēja nomirt bija pārāk reāla. Bet kad cilvēku ir pārņēmis intensīvs darbs – atkal neatliek laika padomāt, pafantazēt...

Filmu pamatā, kas saista publiku, piemēram, «Slepenās lietas» un citas, ir labi nojausta psiholoģiska nepieciešamība pēc nesaņiegtā, nepiedzīvotā. Cilvēku visvairāk saista tieši robeža starp noslēpumaino un zināmo. Kaut kam ir jābūt nedaudz zināmam un saprotamam, jo pārmerīgi nezināmais atbaida. Ceļošana starp zināmo un nezināmo uztur nepārtrauktu interesi: kas būs tālāk? Nepārtraukts minējums. Tāpat arī cilvēks ir interesants kā minējums. Ja mēs cilvēku pilnībā pazītu, viņš mums parstātu būt interesants. Zināmais vairs nav neparasts piedzīvojums.

Cilvēka gars ir ļoti zinātkārs – uzzināt, kas tur slēpjas, kas ir aiz – vēlēšanās atrast patiesību. Tādēļ visa zinātnē ir dēka. Zinātnē ir iešana aiz veselā saprāta. Piemēram, kaut vai Zeme – tā riņķo otrādi, nekā mēs to redzam. Dažreiz pats svarīgākais ir spēja nostāties «uz galvas», redzēt visu ačgārnī. Jo var izrādīties, ka tas ačgārnais galu galā ir tas pareizais, bet acimirdzīgi nav acīm saskatāms. Antuāns Sent-Ekzipieri teicis: «Būtiskais nav acīm saskatāms.» Tieši tāpat arī atklāsmē, zinātniskā vai radošā, arī ir dēka – ceļojums nezināmā pasaulē. Šī intriga kādreiz var tā saistīt, ka visas domas ir nodarbinātas tikai ar šo lietu, pārējais kļūst nenozīmīgs – vai tu esi bagāts vai nabags, paēdis vai izsalcis – vienalga. Eksistē tikai šī pārņemība ar vēlēšanos atklāt patiesību. Kā saka – labāk atklāt, nekā kļūt par Persijas ķēniņu, jo kas ir ķēniņš? Niecība salīdzinājumā ar atklāšanas dēku... Iespēja izzināt patiesību.▲

Augusts Milts, Latvijas Universitātes praktiskās filozofijas katedras docents.

FOTO: AVARS MAKSTIŅIĀKS